

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

2

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 2

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 2

Одеса
2025

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 16.05.2025 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час** : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 2. – 716 с.
ISBN 978-617-8430-61-0

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» містять результати наукових досліджень і практичних напрацювань вчених, фахівців і військовослужбовців, здійснені в умовах повномасштабної війни. У збірнику представлено як теоретичні, так і емпіричні дослідження у галузях філософії, загальної теорії держави і права, історії права, сучасних соціально-політичних процесів, соціології та психології.

Особливу увагу приділено аналізу загроз національній безпеці в конституційному, міжнародному та європейському правовому контекстах, а також питанням трудового, соціального, земельного, аграрного та екологічного права. Окремі розділи присвячено функціонуванню економіки та підприємництва в умовах євроінтеграції.

У збірнику також розглянуто проблематику цифрової трансформації, захисту інформації та кібербезпеки в умовах воєнного часу, методику викладання іноземних мов, перекладознавство, лінгвістику і журналістику. Висвітлено наукові здобутки в адміністративному, фінансовому, морському та митному праві, реформуванні судової системи, діяльності прокуратури, правоохоронних органів та адвокатури. Окремо проаналізовано питання кримінального права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, судової експертизи, медико-психологічного забезпечення правосуддя, а також аспекти цивільного, сімейного, господарського права, інтелектуальної власності та патентного судочинства. Розглянуто також актуальні питання діяльності бібліотек у закладах вищої освіти та фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також практикам у галузях права, економіки, соціології, політології, психології, філології, журналістики та кібербезпеки.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

ISBN 978-617-8430-61-0

© НУ «Одеська юридична академія, 2025
© Автори статей, 2025

Ярова Ліліана Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	383
Калашнікова Людмила Володимирівна СТРАТЕГІЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ ЩОДО УБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	385
Яковлева Лілія Іванівна ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ІСТИНА, ІДЕНТИЧНІСТЬ, ІНТЕЛЕКТУАЛИ.....	388
Яценко Микола Анатолійович СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ВІРТУАЛЬНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ МОЛОДІ.....	391
Каретна Ольга Олександрівна ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	395
Прохоренко Євгенія Яківна ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ДЕВІАЦІЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	398
Дмитрієв Вадим Вадимович ВПЛИВ «МЕДІАТИЗОВАНОЇ РЕАЛЬНОСТІ» НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ.....	401

СЕКЦІЯ 20. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ ТА СОЦІУМУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Цільмак Олена Миколаївна РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПСИХОЛОГІВ.....	404
Ульянов Вадим Олексійович ХРОНІЧНИЙ СТРЕС В ФЕНОТИПІЧНІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНЕТИЧНИХ НАСЛІДКІВ ТРИВАЛОГО ВПЛИВУ ІОНІЗУЮЧОЇ РАДІАЦІЇ.....	406
Бакурідзе Ніна Григорівна НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСІБ З ЛЕГКОЮ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ ТА ВИБУХОВИМИ УШКОДЖЕННЯМИ ОКА У ВІДДАЛЕНОМУ ПЕРІОДІ.....	410
Герашенко Олександр Сергійович КІБЕРСОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	412
Гурін Руслан Сергійович ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	415
Джежик Ольга Володимирівна ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ЯК ОСНОВНА ОРГАНІЗАЦІЙНА ФОРМА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ ГАЛУЗІ.....	417
Корнута Людмила Михайлівна ПСИХОЛОГІЯ КОМАНДНОЇ РОБОТИ В ПЕРІОД КРИЗИ.....	420
Лісовенко Анна Федорівна ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА НА КРИЗУ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	422
Павзюк Анатолій Анатолійович ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТІЙКОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ЛІДЕРСТВА У КРИЗОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	426
Репнова Тетяна Петрівна ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА У ПОДОЛАННІ РИГІДНОСТІ МИСЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....	428
Самара Ольга Євгенівна ВПЛИВ ПОРУШЕНЬ СЕКСУАЛЬНОЇ СФЕРИ НА ЗРОСТАННЯ СУЇЦИДАЛЬНИХ НАСТРОЇВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	430

Таким чином, в Національному університету «Одеська юридична академія», в результаті пильного спостереження за потребами ринку праці, а також потребами здобувачів, – підготовка майбутніх психологів здійснюється на високому якісному практико-орієнтованому рівні, що сприятиме розвитку у них професійної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Освітньо-професійна програма «Психологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти. URL: <https://onua.edu.ua/ua/studentu-ua/osvitni-programy/perelik-osvitnikh-prohram?view=article&id=5340:psihologiya-oppi-magistry-053-psihologiya&catid=615>

Ключові слова: освітній процес, освітньо-професійна програма, психологія, професійна компетентність психолога, практикоорієнтованість навчання.

Keywords: educational process, educational and professional program, psychology, professional competence of a psychologist, practice-oriented training.

Ульянов Вадим Олексійович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри психології, доктор медичних наук, професор*

ХРОНІЧНИЙ СТРЕС В ФЕНОТИПІЧНІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНЕТИЧНИХ НАСЛІДКІВ ТРИВАЛОГО ВПЛИВУ ІОНІЗУЮЧОЇ РАДІАЦІЇ

У сучасній біології та медицині розрізняють психологічний (психоемоційний) і біологічний (зокрема екологічний) стрес. Іонізуюча радіація є прикладом екологічного стрес-агента, проте за певних умов вона може супроводжуватися психоемоційними компонентами [1]. Наслідки аварії на ЧАЕС являють собою складну комбінацію дії іонізуючого випромінювання, інших нерадіаційних чинників забруднення, а також інтенсивного психологічного й соціального стресу [2; 3].

Відомо, що психоемоційний стрес виступає індуктором і модифікатором генетичних ушкоджень у ссавців. Крім того, на тлі такого стресу підвищується чутливість організму до несприятливих чинників довкілля, включно з тими, що здатні викликати пошкодження геному [4].

У частини населення, що постраждало внаслідок аварії на ЧАЕС і зазнало впливу малих доз опромінення, формується хронічний емоційний стрес, що супроводжується соматичними порушеннями. Стан здоров'я цих осіб значною мірою обумовлений стресогенними ушкодженнями, що заслуговують на особливу увагу.

Біологічні ефекти малих доз іонізуючого випромінювання можуть проявлятися виразніше за умов емоційного перенапруження. При цьому характер поєднаної дії залежить від індивідуальної чутливості організму. Отже, існують пере-

думови для потенційної сумації ушкоджуючого впливу радіації та емоційного стресу. Ця проблема потребує глибокого вивчення, оскільки є підстави вважати, що при дії малих доз радіації провідним механізмом може виступати саме стресіндукована патологія.

Доцільно порівняти ефекти іонізуючої радіації з впливом стресогенних чинників нерадіаційного походження, зокрема емоційного стресу. Після завершення дії стрес-агента клітина може повністю відновити свою структуру і функції, загинути, зазнати мутацій зі збереженням життєздатності, або ж стати джерелом злоякісної трансформації та сприяти накопиченню соматичних мутантних клітин, що пришвидшує старіння [1; 5]. Таким чином, ефекти емоційного стресу подібні до радіаційних, що свідчить про спільність основних механізмів дії.

Як при дії радіації, так і при стресі може зростати кількість життєздатних клітин із мутаціями. Однак, залишаються відкритими питання взаємодії ушкоджених і неушкоджених клітин на тканинному рівні, а також межа переходу кількісних змін у мутантних клітинах у якісні зміни властивостей тканини. Не визначено також межу компенсації функцій тканини здоровими клітинами.

Тривалий стрес, також, сприяє накопиченню ушкоджень у статевих клітинах, подібних до вікових [6; 7]. Це, у свою чергу, викликає порушення ранніх етапів розвитку ембріона та сприяє формуванню вроджених аномалій [8; 9].

Важливо враховувати як популяційні, так і індивідуальні особливості чутливості до дії шкідливих факторів довкілля. Сучасна епоха техногенних змін супроводжується загостренням соціальних і психологічних процесів, що перевищують адаптаційні можливості організму. Це потребує мобілізації додаткових адаптивних механізмів. Необхідно також враховувати гетерогенність популяції за реактивністю до малих доз радіації та існування екосенситивних періодів онтогенезу – фаз підвищеної чутливості до зовнішніх впливів.

Адаптаційні можливості дітей і підлітків формуються під впливом як біологічних (генетика, вік, стан здоров'я), так і середовищних (екологічних і соціальних) факторів [10]. Проте систематизовані дані про морфофункціональні особливості органів і тканин в екосенситивні періоди поки відсутні.

Зміни неспецифічної резистентності організму в умовах стресу можуть відігравати суттєву роль у реалізації наслідків впливу іонізуючої радіації. Відомо, що на стадіях тривоги, резистентності та виснаження відбуваються значні зміни імунної відповіді [1]. Якщо розглядати дію малих доз радіації як окислювальний стрес, стадії відповіді організму будуть аналогічними. Таким чином, рівень неспецифічної резистентності може впливати на ефективність репарації ушкоджень ДНК. Хронічні психоемоційні та психосоціальні стреси, що виникають на тлі впливу радіації, здатні поглиблювати перебіг хронічного радіаційного стресу, сприяючи переходу еустресу в дистрес [1].

Нестохастичні радіаційні ефекти у ссавців можуть бути зумовлені нестабільністю генетичних структур гамет батьків і соматичних клітин їх нащадків, що, у свою чергу, знижує адаптаційні можливості популяції. Дослідження показали,

що в потомства опромінених тварин у період статевої зрілості й старіння виникають приховані аномалії стресової реактивності, а також феномен «гормонального старіння» з ознаками гіпокортицизму, гіпотиреозу та гіпогонадізму. Гіпореактивність на дію стресу в таких нащадків обумовлена генетичними змінами, що включають рецесивні мутації полігенів життєздатності та порушення регуляторних ділянок ДНК.

Серед функціональних систем особливу увагу заслуговують порушення гомеодинаміки, імунної системи та сполучної тканини. Відомо, що і радіація, і стрес викликають розлади мікроциркуляції, зокрема деформацію, звивистість і зменшення кількості функціонуючих капілярів [11; 12]. І опромінення, і хронічний стрес пригнічують імунну відповідь. На стадії дистресу порушується саморегуляція систем, змінюється гормональний фон, проникність бар'єрів, структура сполучної тканини. Саме остання може відігравати ключову роль у реалізації генетичних ефектів іонізуючої радіації. Слід зазначити, що стрес координується вищими нейровегетативними центрами – гіпоталамусом і гіпофізом [13; 14], які також можуть зазнавати ушкоджень під дією радіації. Це питання потребує окремого дослідження.

Таким чином, немає сумніву в значущій ролі хронічного психоемоційного стресу у формуванні наслідків дії малих доз іонізуючої радіації. Існують обґрунтовані гіпотези щодо потенціювання радіаційного впливу під дією стресу на клітинному, органному та системному рівнях [15; 16]. Проте механізми змін на тканинному рівні залишаються малодослідженими.

Наведені дані є оцінкою основних можливих механізмів поєднаної дії психологічного стресу та іонізуючої радіації отриманою нами в попередніх дослідженнях [17]. Але, незважаючи на істотний період часу який пройшов від завершення попередніх досліджень, проблема впливу на людину хронічного психологічного стресу (зокрема спричиненого радіофобією), іонізуючого випромінювання (зокрема на когнітивні властивості) залишається актуальною [18; 19].

Отже, існує необхідність систематизації знань щодо поєданого впливу стресу й радіації, зокрема за умов їх одночасної дії, а також за наявності психоемоційного або психосоціального навантаження на фоні малих доз опромінення.

Список використаних джерел:

1. Барабой В. А. Біоантиоксиданти. Київ : Книга плюс, 2006. 462 с.
2. Возіанов О. Ф. Чорнобиль та медична наука. *Журнал АМН України*. 2006. Т. 12. № 1. С. 5–15.
3. Бебешко В. В. та ін. Медичні наслідки Чорнобильської катастрофи в Україні. *Журнал АМН України*. 2006. Т. 12. № 1. С. 21–31.
4. Інгель Ф. І. та ін. Значення оцінки стресу при генетико-токсикологічних дослідженнях на людях. *Український медичний альманах*. 2002. Т. 2. № 4. С. 67–71.
5. Gilca M. et al. The oxidative hypothesis of senescence. *Journal of Postgraduate Medicine*. 2007. Vol. 53. № 3. P. 207–213.

6. Bukovsky A. et al. Study origin of germ cells and formation of new primary follicles in adult human and rat ovaries. *Methods in Molecular Biology*. 2008. Vol. 450. P. 233–265.
7. Jones K. T. Meiosis in oocytes: predisposition to aneuploidy and its increased incidence with age. *Human Reproduction Update*. 2008. Vol. 14. № 2. P. 143–158.
8. Krisher R. L. The effect of oocyte quality on development. *The Journal of Animal Science*. 2004. Vol. 1. № 1. P. 37–43.
9. Wang Q., Sun Q. Y. Evaluation of oocyte quality: morphological, cellular and molecular predictors. *Reproduction, Fertility and Development*. 2007. Vol. 19. № 1. P. 1–12.
10. Тяжка О. В., Мелліна Т. В. Дослідження ролі психологічних факторів у виникненні та перебігу соматичної патології у дітей. *Педіатрія, акушерство та гінекологія*. 2008. № 4. С. 128–129.
11. Фролов В. М. Стан мікрогемодинаміки у хворих з синдромом психоемоційного вигорання. *Український морфологічний альманах*. 2007. Т. 5. № 4. С. 73–77.
12. Кутько І. І. та ін. Морфологічні і функціональні характеристики мікрогемоциркуляції у хворих депресивними розладами. *Український морфологічний альманах*. 2007. Т. 5. № 4. С. 30–33.
13. Jankord R., Herman J. P. Limbic regulation of hypothalamo-pituitary-adrenocortical function during acute and chronic stress. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 2008. Vol. 1148. P. 64–73.
14. Lightman S. L. The neuroendocrinology of stress: a never ending story. *Journal of Neuroendocrinology*. 2008. Vol. 20/ № 6. P. 880–884.
15. Zhao W., Diz D. I., Robbins M. E. Oxidative damage pathways in relation to normal tissue injury. *British Journal of Radiology*. 2007. № 1. P. 23–31.
16. Wells P. G. et al. Molecular and biochemical mechanisms in teratogenesis involving reactive oxygen species. *Toxicology and Applied Pharmacology*. 2005. Vol. 207. № 2. P. 354–366.
17. Ульянов В. О. Патогенез пострадіаційних розладів скоротливої діяльності матки : дис. ... д-ра мед. наук. Одеса, 2009. 349 с.
18. Kumar R., De Jesus O. Radiation Effects On The Fetus. StatPearls Treasure Island (FL): StatPearls Publishing, 2025. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK564358/>. PMID: 33232028.
19. Scott B. R. Radiophobia Harm, Its Main Cause, and a Proposed Solution. *Dose Response*. 2025. Vol. 23(1):15593258251318305. DOI: 10.1177/15593258251318305.

Ключові слова: хронічний стрес, психологічний стрес, іонізуюче випромінювання.

Keywords: chronic stress, psychological stress, ionizing radiation.